

Beleid en Welzijn

Theoretisch Kader voor Docenten

Bovenbouw havo/vwo

We leven in een wereld die snel verandert. Dit heeft ook invloed op ons economisch denken: met welke bril kijken we naar de economie? Met de lesbrieven Nieuwe Economie voor havo en vwo krijgen jouw leerlingen de kennis en tools aangereikt om economische ideeën (kritisch) te onderzoeken.

Introductie

Economen spelen een belangrijke rol in het ontwerpen, uitwerken en uitvoeren van beleid. Denk maar aan de economen die werken bij de Nederlandse planbureau's (CPB, CBS, PBL, ...). Hier zijn de afgelopen jaren ontwikkelingen gaande. Economische, sociale en ecologische vraagstukken blijken vanuit beleidsperspectief intensief met elkaar verweven zijn. Deze les gaan dieper in op hoe we naar de economie kijken vanuit een beleidsmatig perspectief. We nemen de welzijnseconomie als uitgangspunt voor beleidsvorming. De economische lesboeken richten zich nog vaak op beleidsinterventies ten aanzien van conjunctuur, monetair beleid, besteding of consumptie, inkomen, productie, inflatie, belasting en groei. Wat gebeurt er als ook focus wordt gelegd op de sociale en ecologische aspecten?

Aan het einde van deze les:

- **Kunnen** leerlingen beschrijven hoe welzijn van mensen op kan worden gemeten, lokaal en nationaal;
- **Begrijpen** leerlingen de dilemma's rondom het beleid dat zich richt op welzijn;
- **Kennen** leerlingen voorbeelden van initiatieven die welzijn verbeteren op gebied van ecologische en sociale waarden, naast financiële waarde.

Definities: waar hebben we het over?

De Welzijnseconomie

Welzijnseconomie richt zich op het maximaliseren van sociaal en ecologisch welzijn. In de literatuur zet deze economische benadering zich af tegen het centraal stellen van economische groei en de grote rol daarbij van het BBP als indicator. Dit betekent dat niet alleen financiële, maar ook sociale en ecologische waarden worden meegenomen in besluitvorming.

De kernprincipes van welzijnseconomie:

- Multidimensionaal welzijn: Welzijn omvat economische, sociale en ecologische dimensies.
- Lange-termijn perspectief: Beleidsvorming houdt rekening met toekomstige generaties.
- Participatief en inclusief beleid: Beleidsontwikkeling gebeurt in samenwerking met burgers en gemeenschappen.
- Duurzaamheid als basis: Het beleid is gericht op het behoud en herstel van ecosystemen.

De Monitor Brede Welvaart

Het bruto binnenland product (bbp) is nooit bedoeld als indicator voor brede welvaart. Volgens de tijdelijke commissie Breed Welvaartsbegrip moet er daarom een aparte monitor komen. De Tweede Kamer stemt hier in 2016 mee in. Nederlandse instituten als het CBS en het PBL werken sinds 2016 met de Monitor Brede Welvaart (MBW).

De MBW moet onderzoeken hoe economische groei, sociale vooruitgang en ecologische duurzaamheid met elkaar samenhangen en welk beleid nodig is voor het verbeteren van de brede welvaart. Hierover schrijft het PBL¹:

Brede welvaart gaat in essentie over hoe het is gesteld met het welzijn van inwoners op economisch, sociaal en fysiek vlak en met zaken waar zij om ideologische redenen waarde aan hechten. Daarbij is er niet alleen oog voor hoe het gaat met de inwoners in het 'hier en nu', maar ook voor dat van inwoners 'elders' (in andere regio's of landen) en 'later' (in de toekomst).

Dit heeft geleid tot nieuwe beleidsinitiatieven gericht op het integreren van welzijnsindicatoren in besluitvorming. Toch blijven er uitdagingen, zoals het vinden van meetbare indicatoren voor niet-financiële waarden en het beter afstemmen van beleid op lokale initiatieven.

Het economisch beleid in Nederland - en het daarmee samenhangende begrippenkader - is dus in beweging. Het is belangrijk dat begrippen uit de MBW in het onderwijs aan bod komen. Welzijnseconomie kijkt naar dit bredere perspectief, waarin de kwaliteit van leven en duurzaamheid centraal staan. Dit betekent dat beleidsbeslissingen niet alleen worden gebaseerd op het Bruto Binnenlands Product (bbp), maar ook op indicatoren zoals sociale cohesie, gezondheid en ecologische veerkracht. Het bbp zal dus niet helemaal verdwijnen uit de beleidsinstrumenten. Het krijgt alleen een (veel) minder prominente plaats. Hoe prominent die plaats moet zijn is ook een politieke discussie.

Uitdaging van een Welzijnseconomie

Metten van welzijn

Een van de grootste uitdagingen is hoe welzijn gemeten kan worden. Traditionele economische modellen zijn gebaseerd op financiële cijfers, terwijl welzijn vaak moeilijker in cijfers uit te drukken is. Initiatieven zoals de MBW proberen hier oplossingen voor te bieden door meerdere dimensies van welzijn te kwantificeren. Volgens het PBL-rapport is er een groeiende behoefte aan een breder en inclusiever afwegingskader voor beleidsbeslissingen. Dit rapport stelt dat welzijnsindicatoren structureel moeten worden opgenomen in beleidskeuzes op lokaal, regionaal en nationaal niveau.

Professor Nicky Pouw van de Universiteit van Amsterdam stelt dat welzijn gemeten kan worden aan de hand van drie dimensies²:

1. **Materieel welzijn** – Dit kun je omschrijven als economische zekerheid en toegang tot basisvoorzieningen zoals inkomen, voedsel en huisvesting.
2. **Sociaal welzijn** – Dit verwijst naar sociale verbondenheid, cohesie en de mate waarin mensen kunnen meedoen aan de samenleving.
3. **Ecologisch welzijn** – Dit houdt in dat een gezonde leefomgeving en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen een integraal onderdeel moeten zijn van welzijn.

Volgens Pouw is welzijn geen statisch begrip, maar een dynamisch proces waarin deze drie dimensies voortdurend in interactie staan. Dit perspectief sluit aan bij de bredere benaderingen van welzijnseconomie en benadrukt dat economische groei niet automatisch leidt tot een hoger welzijnsniveau. Het Welzijnsdashboard Amsterdam³, ontwikkeld in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam, biedt een methode om deze drie dimensies op een integrale manier te meten en visualiseren. (### nog aanvullen / check met Ivan)

Top-down en bottom-up beleid

Bij het ontwikkelen van beleid, bij overheden, maar ook in bedrijven of andere samenwerkingsverbanden zijn er twee richtingen waarin dit tot stand kan komen:

¹ Weterings, A., M. van der Staak, F. Daalhuizen, E. Evenhuis, M. Thissen & L. Verwoerd (2022), Keuzes bij het bevorderen van de brede welvaart in de regio, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

² Nicky Pouw (2020), Wellbeing economics : how and why economics needs to change, Amsterdam University Press

³ <https://www.welzijnsdashboard.nl/>

- **Top-down benadering** betekent dat beslissingen van bovenaf worden genomen, bijvoorbeeld door de overheid of een managementteam. Beleidsmakers stellen regels en structuren op, die vervolgens door lagere niveaus (zoals gemeenten, organisaties of burgers) worden uitgevoerd. Dit zorgt voor duidelijke richtlijnen, maar kan soms weinig flexibiliteit bieden voor lokale behoeften.
- **Bottom-up benadering** begint bij de mensen op de werkvloer, in gemeenschappen of bij lokale initiatieven. Ideeën en oplossingen komen vanuit de praktijk en worden vervolgens opgeschaald naar hogere niveaus. Dit leidt vaak tot meer betrokkenheid en maatwerk, maar kan trager zijn om breed beleid te beïnvloeden.

In het kader van welzijnseconomie zien we vaak dat lokale initiatieven inspelen op behoeften (bottom-up), terwijl overheidsbeleid (top-down) beeld proberen te krijgen van de status op gebied van brede welvaart. Dit doen zij ook vanuit thema's die - zeker in verkiezingstijd - van belang zijn. Denk bijvoorbeeld aan het thema 'bestaanszekerheid' van de Tweede Kamerverkiezingen van 2023. Idealiter werken beide benaderingen samen voor effectief beleid. In het opstellen en uitvoeren van het beleid zien we aan de hand van twee cases dat het top down beleid rigide kan zijn en lokale initiatieven niet goed kan ondersteunen.

Welzijnsinitiatieven ontstaan vaak lokaal, terwijl overheidsbeleid van bovenaf wordt bepaald. Dit kan leiden tot:

- **Mismatch in prioriteiten:** overheidsbeleid focust vaak op economische indicatoren, zoals het bbp, terwijl lokale initiatieven meer naar de lokale context kijken en andere indicatoren meenemen, meer gericht op welzijn.
- **Bureaucratische complexiteit:** veel welzijnsinitiatieven lopen vast door ingewikkelde regelgeving en gebrek aan flexibele financiering.

Dit zien we ook terug in twee casussen die we in de lesmaterialen bespreken. Zo laat de casus van de **Lutkemeer** zien hoe ecologische waarden zich lastig laten vertalen naar goede input voor beleidsbeslissingen. Zelfs als alle partijen het eens zijn over het feit dat er sociale en ecologische noodzaak is voor ander beleid, ontstaat er ontevredenheid en frictie tussen inwoners en beleidsmakers rondom dit soort concrete ontwikkelingen en projecten.

Lessen uit de praktijk

Twee casussen illustreren hoe de welzijnseconomie in de praktijk functioneert en welke knelpunten en kansen zich voordoen voor beleidsmakers.

Casus TEMMA: Sociale inclusie en bureaucratie

TEMMA is een initiatief van twee bevlogen sociaal ondernemers en biedt studie- en persoonlijke ondersteuning aan studenten door middel van een op maat gemaakt platform. Het richt zich op het begeleiden van studenten bij hun academische uitdagingen en hun persoonlijk welzijn tijdens hun studie. Temma biedt gepersonaliseerde hulp, inclusief studieplanning, mentale ondersteuning en toegang tot relevante bronnen, bijvoorbeeld over studiefinanciering. Dit helpt studenten om beter om te gaan met stress, planning en hun studievoortgang.

TEMMA loopt in de praktijk tegen een aantal bureaucratische barrières aan. Hier kunnen we een paar belangrijke lessen uit trekken: (Bullits zijn niet goed, puntiger en specifieker)

- Overheidsbeleid moet flexibeler en toegankelijker worden gemaakt.
- Meer uitwisseling tussen beleidsmakers en initiatieven zoals TEMMA kan de effectiviteit van welzijnsbeleid vergroten.
- Het organiseren van financiering is niet altijd eenvoudig, omdat dan de nadruk komt te liggen op financieel-economische efficiëntie.

Casus Lutkemeer: Waardering van ecologische en sociale factoren

De Lutkemeerpolder is een landbouwgebied aan de rand van Amsterdam. Het wordt bedreigd door plannen voor het ontwikkelen van een bedrijfsterrein. Actiegroepen, zoals *Behoud Lutkemeer*, zetten zich in voor het behoud van dit gebied vanwege de ecologische en sociale waarde. Ze benadrukken het belang van lokale

voedselproductie, biodiversiteit en duurzame ontwikkeling. De strijd om Lutkemeer illustreert het spanningsveld tussen economische ontwikkeling en ecologische en sociale belangen op lokaal niveau.

De Lutkemeerpolder laat zien dat het lastig is om ecologische en sociale waarden mee te nemen in beleidsbeslissingen. De belangrijkste inzichten:

- Brede welvaart is op gemeentelijk niveau nog niet geïntegreerd in de besluitvorming.
- Er zijn voldoende instrumenten om de financieel economische waarde in kaart te brengen maar te weinig instrumenten beschikbaar om niet-financiële waarden in kaart te brengen.
- Participatie van lokale belanghebbenden is essentieel voor effectief beleid.

MBW en welzijnsdashboard als beleidsinstrumenten

De MBW is een beleidsinstrument dat zich goed leent voor het top-down beleid. Beleidsmakers kunnen monitoren hoe het met de verschillende thema's op gebied van brede welvaart gaat. Een welzijnsdashboard kan goed als bottom-up instrument ingezet worden. Het helpt bij het visualiseren van brede welvaart en kan beleidsmakers ondersteunen bij het maken van integrale afwegingen.

Belangrijke kenmerken van een welzijnsdashboard:

- Het kan door, of in overleg met inwoners worden opgesteld en is daarmee goed afgestemd op de lokale context en de behoefte van de buurtbewoners.
- Bewoners hebben bijna altijd een bredere blik dan financieel-economisch. Het welzijnsdashboard biedt indicatoren voor sociale, ecologische en economische waarden.
- Gebruik van zowel kwantitatieve als kwalitatieve metingen uit lokale initiatieven voor een holistisch perspectief en een lokale context.

Kansen en uitdagingen: zelf aan de slag

- Volgens het WEAll-rapport '*Wellbeing Economy Policy Design Guide*' (2024) is het welzijnsdashboard een krachtig middel om structurele veranderingen te ondersteunen. Het stelt gemeenschappen in staat om lokaal relevante welzijnsindicatoren te definiëren en zo beleid beter af te stemmen op de behoeften van burgers.
- **Kansen:** Meer transparantie in beleid, betere besluitvorming en meer betrokkenheid van burgers.
- **Uitdagingen:** Het ontwikkelen van betrouwbare meetinstrumenten en de integratie van data in beleidsprocessen. Dit kost tijd en vergt betrokkenheid van een (representatieve) groep inwoners.
- Welzijnseconomie biedt een waardevol kader voor beleidsvorming waarin brede welvaart en participatie centraal staan. Door het ontwikkelen van een welzijnsdashboard kunnen leerlingen kennismaken met de verschillende dimensies van welzijn en het belang van integrale besluitvorming. Op basis van voorbeelden van het Welzijnsdashboard Amsterdam, kunnen leerlingen ervaren hoe ze welzijn kunnen meten en monitoren in een setting die ze kennen.

Colofon

Samenstelling en redactie:

Maarten Nijman	chief outreach ONE
Amber Agyemang	teamlid WISER project
Ivan Valencia-Saez	teamlid WISER project

Deze lesbrief verschijnt later ook in aangepast vorm op [economieles.nu](https://www.economieles.nu)

Vanuit het project WISER is deze versie verschenen op de website van Our New Economy

© ONE 2024